

Doprinos percepcije roditeljskog ponašanja, rizičnosti braće/sestara i vršnjaka te internaliziranih problema društveno neprihvatljivom ponašanju mladića

Šincek, Daniela; Ajduković, Marina

Source / Izvornik: **Psihologijske teme**, 2012, 21, 1 - 28

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:427128>

Rights / Prava: [Attribution-ShareAlike 4.0 International](#)/[Imenovanje-Dijeli pod istim uvjetima 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2023-05-28**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Doprinos percepcije roditeljskog ponašanja, rizičnosti braće/sestara i vršnjaka te internaliziranih problema društveno neprihvatljivom ponašanju mladića

Daniela Šincek

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Marina Ajduković

Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Sažetak

Jedan je od najznačajnijih prediktora daljnjeg razvoja rizičnog i društveno neprihvatljivog ponašanja dob njegova prvog javljanja, a koristi se kao temelj poznate taksonomije koja razlikuje mlade s kasnim i ranim javljanjem takva ponašanja. Cilj je ovoga istraživanja bio provjeriti doprinose različitih činitelja rizika za pojavu neprihvatljivog ponašanja u skupinama mladih kod kojih je ono različito izraženo i u funkciji dobi prvoga javljanja toga ponašanja. Činitelji su rizika definirani u obiteljskim odnosima (rizičnost braće i sestara), roditeljskog ponašanja, obilježja ponašanja i doživljavanja samoga maloljetnika, obilježja vršnjačke skupine (percepcija rizičnosti vršnjaka i vršnjačkog utjecaja) te kao školski (ne)uspjeh. Istraživanje je provedeno sa 661 mladićem, učenicima završnih razreda srednjih škola u Osijeku i Zagrebu. Podijeljeni su u tri skupine: skupinu s niskom razinom društveno neprihvatljivog ponašanja ($N=227$), skupinu s kasnim ($N=231$) i skupinu s ranim javljanjem ($N=203$) neprihvatljivog ponašanja. Analize su pokazale da odabrani prediktori najbolje objašnjavaju društveno neprihvatljivo ponašanje u mladića kod kojih se ono rano pojavilo. Pokazali su se značajni doprinosi obilježja ponašanja i doživljavanja, osobito subskale problema mišljenja, kao i značajni doprinosi vršnjačkoga utjecaja i rizičnosti vršnjaka. Suprotno ranijim istraživanjima doživljaj roditeljskoga ponašanja slabo doprinosi objašnjenju društveno neprihvatljivog ponašanja.

Ključne riječi: društveno neprihvatljivo ponašanje, činitelji rizika, mladići, rano i kasno javljanje neprihvatljivoga ponašanja

Uvod

Iako manji dio mladih još u djetinjstvu započinje očitovati rizično i društveno neprihvatljivo ponašanje uključujući činjenje kaznenih djela, učestalost se ovih ponašanja naglo povećava tijekom adolescencije. Farrington (1983) to povećanje pripisuje tome da dio adolescenata tek ulaskom u ovo životno razdoblje započinje s takvim oblicima ponašanja. Povećanje broja mladih koji se ponašaju rizično i društveno neprihvatljivo u adolescenciji toliko je prisutno da neki autori navode da bi se takvo ponašanje zapravo moglo smatrati normativnim. Tako podaci iz Dunedinske studije upućuju da 91% mladića i 86% djevojaka iz općeg uzorka do 18. godine manifestira neki oblik društveno neprihvatljivog ponašanja (Moffitt, Caspi, Harrington i Milne, 2002). I u nas je provedeno istraživanje (Ajduković, Ručević i Šincek, 2008) pokazalo veliku rasprostranjenost rizičnoga i društveno neprihvatljivoga ponašanja (npr. 69% mladih barem se jednom opilo pivom ili vinom, dok se njih 60% bar jednom opilo žestokim alkoholnim pićem; 40% ih je barem jednom vozilo skuter ili motor bez vozačke dozvole, dok ih je 17% barem jednom razbijalo po kući ako su im roditelji nešto zabranili ili im nisu dali novac). Ovo je transverzalno istraživanje provedeno na uzorku mladih od 13 do 19 godina. Istraživanje je pokazalo da stariji sudionici imaju značajno više rezultate na *Upitniku samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja*; u tim je dobnim skupinama udio onih koji su iskazali bar jedno rizično ili društveno neprihvatljivo ponašanje veći, što podržava ideju o normativnosti ovakva ponašanja u adolescenciji.

S rizičnim i društveno neprihvatljivim su ponašanjem povezani brojni činitelji rizika. Farrington (2003) ih razvrstava u sljedeće kategorije:

- *individualni činitelji*: niža inteligencija, loš školski uspjeh, hiperaktivnost, impulzivnost, rizično i društveno neprihvatljivo ponašanje u ranijoj dobi, agresivno ponašanje ili nasilje nad vršnjacima;
- *obiteljski činitelji*: slab roditeljski nadzor, grubosti u discipliniranju, tjelesno zlostavljanje, hladnoća u roditeljskim stavovima, zanemarivanje, nekonzistentna disciplina, slaba uključenost roditelja u život djece, konflikti među roditeljima, razvod/odvojeni život roditelja, kriminalitet roditelja, rizična braća i sestre;
- *vršnjački činitelji*: rizični vršnjaci, odbacivanje od strane vršnjaka, nepopularnost među vršnjacima;
- *socioekonomski činitelji*: slabi prihodi obitelji, obitelji s puno članova;
- *činitelji vezani uz školu*: škole s visokom razinom društveno neprihvatljivog ponašanja;
- *činitelji vezani uz susjedstvo*: susjedstva s visokom razinom društveno neprihvatljivog ponašanja.

Sukladno tome, Lösel (2002) upućuje na postojanje kategorija rizika koji su vezani uz obitelj, školu, vršnjačku skupinu, zajednicu u kojoj se živi te ličnost i rizično ponašanje pri čemu naglašava nalaze Hawkinsa i sur. (1998) o važnosti praćenja interaktivnoga učinka više različitih činitelja rizika. To je osobito važno jer su korelacije pojedinačnih činitelja rizika s ozbiljnijim društveno neprihvatljivim ponašanjem u adolescenciji u pravilu manje od .30. U *Modelu kumulativnih rizika* kojim se objašnjava razvoj trajnog društveno neprihvatljivog ponašanja (Lösel i Bender, 2001) taj se razvoj opisuje kao *lančana reakcija* brojnih kategorija činitelja rizika. Također valja imati na umu da svaka kategorija sadrži brojne pojedinačne činitelje, pri čemu će jedan činitelj rizika pridonositi nastanku ili pojačavanju drugih činitelja rizika. Dakle, činitelji rizika i rizično ponašanje funkcioniraju kao povezane, međusobno pojačavajuće petlje.

Jedan je od najznačajnijih činitelja rizika dob javljanja rizičnog i društveno neprihvatljivog ponašanja, koja se naglašava u brojnim modelima (npr. Loeber i Stouthamer-Loeber, 1986; Moffitt, 1993; Patterson, Reid i Dishion, 1992; Thornberry, 2005). Za ovo je istraživanje osobito značajna taksonomija Geralda R. Pattersona i njegovih suradnika (Patterson i sur., 1992). Oni razlikuju dvije skupine mladih – skupinu s ranim i skupinu s kasnim javljanjem društveno neprihvatljivog ponašanja (npr. Patterson i sur., 1992; Patterson i Yoerger, 2004). Mladi s ranim javljanjem, koji su sudjelovali u tzv. Oregonskoj studiji, već su tijekom djetinjstva pokazivali različita rizična ponašanja koja su odrastanjem postajala sve brojnija i ozbiljnija (npr. do četrnaeste su godine života bili uhićeni bar jednom te su i u odrasloj dobi nastavili s kršenjem zakona; Patterson i Yoerger, 2004). Za njih je tipičan razvojni slijed od eksternaliziranih rizičnih ponašanja (ispadi bijesa ili sudjelovanje u tučama) u djetinjstvu ka složenijim oblicima prikrivenoga rizičnog ponašanja (npr. krađe), koje se obično javlja pred kraj djetinjstva. Takav je razvoj, prema istraživanjima, najbolji prediktor uhićenja prije četrnaeste godine života (Patterson i Yoerger, 1997, 1999, 2004). Za ovu se skupinu mladih pokazalo da je vjerojatnost uhićenja u odrasloj dobi 57% (Dishion i Patterson, 2006). Patterson i sur. (1992) smatraju da su antisocijalna obilježja važan činitelj rizika u skupini mladih s ranim javljanjem. Odnosi u obitelji, osobito tzv. mehanizam prisile, razvijaju kod djeteta eksternalizirana rizična ponašanja, kao način postizanja cilja, koja se kasnije generaliziraju na različite situacije i okoline, a djeca istodobno zaostaju u razvoju socijalnih vještina. Zbog tih osobina nerizični ih vršnjaci odbacuju, a rizični prihvaćaju. U druženju s rizičnim vršnjacima prolaze "trening devijantnosti", koji potkrepljuje održavanje starih i usvajanje novih oblika društveno neprihvatljivog ponašanja.

Skupina s kasnim javljanjem društveno neprihvatljivog ponašanja u ranijim se istraživanjima pokazala kao skupina koja je tijekom djetinjstva imala prosječno izražena eksternalizirana rizična ponašanja te tek tijekom adolescencije počinje iskazivati prikrivena ponašanja kao što su bjegovi iz škole, korištenje i zloupotreba droge te krađe (Patterson i Yoerger, 1997). Ta će skupina mladih vjerojatno prvi

put biti uhićena nakon četrnaeste godine života. Vjerojatnost uhićenja mladih iz ove skupine tijekom odrasle dobi iznosi 27% (Dishion i Patterson, 2006).

DiLalla i Gottesman (1991) smatraju da se za mlade s kasnim javljanjem društveno neprihvatljivog ponašanja može primijeniti tzv. hipoteza graničnosti – kod njih postoje rizični činitelji, ali ih zaštitni činitelji uspijevaju zaštititi tijekom razdoblja djetinjstva. Izražavaju nižu razinu nepoželjnih oblika ponašanja tijekom djetinjstva, a okolnosti u kojima odrastaju su nešto povoljnije u usporedbi s mladima s ranim javljanjem, no ipak odrastaju u nepovoljnijim okolnostima i rizičniji su negoli mladi koji se ponašaju društveno prihvatljivo cijeli život. U adolescenciji se javljaju novi činitelji rizika – vrijeme koje mladi provode bez primjerenog nadzora odrasle osobe, čime raste mogućnost nenadziranog druženja s vršnjacima rizičnog ponašanja. Dakle, društveno neprihvatljivo ponašanje u ovoj skupini možemo povezati s istim činiteljima rizika kao kod mladih s ranim javljanjem, samo su ti činitelji manje izraženi.

Za razliku se od taksonomije koju iznosi Moffitt (1993) u taksonomiji nastaloj na temelju Oregonske studije naglašava da isti činitelji rizika određuju nastanak i razvoj društveno neprihvatljivoga ponašanja kod mladih s ranim i kasnim javljanjem takva ponašanja (Patterson i Yoerger, 2004). Dakle, mladi s kasnim javljanjem sličniji su mladima s ranim javljanjem negoli mladima koji ne krše zakon. Istovremeno, Moffitt (1993) smatra da su činitelji rizika različiti, da je skupina s kasnim javljanjem sličnija mladima koji ne krše zakon, te da su jedini bitni činitelji rizika u skupini mladih s kasnim javljanjem oni vezani uz osobine vršnjaka.

Iako se u novije vrijeme sve više istraživanja usredotočuje na rizična i društveno neprihvatljiva ponašanja djevojaka (npr. Moffitt, Caspi, Rutter i Silva, 2001; Rohany, Ahmad, Rozainee i Wan Shahrazad, 2011; Ručević, 2010), tradicionalno su u ovom području istraživanja provedena na muškim sudionicima (Glueck i Glueck, 1950; Patterson i sur., 1992). Takav je pristup još uvijek dominantan i u suvremenim istraživanjima (npr. Kazemian, Spatz Widom i Farrington, 2011). U ovom smo se istraživanju odlučili za populaciju mladića kako zbog mogućnosti usporedbe s podacima postojećih istraživanja tako i zbog znatno veće zastupljenosti ovih ponašanja među mladićima (Ručević, 2011).

Istraživanja često upućuju na povezanost rizičnoga i društveno neprihvatljivog ponašanja i poremećaja koji se dijagnosticiraju u dječjoj i mladenačkoj dobi, osobito s poremećajem prkošenja i suprotstavljanja te s poremećajem ophođenja (Kashani, Jones, Burnby i Thomas, 1999), ali i s depresivnosti, koja pridonosi objašnjenju delinkventnoga ponašanja uz kontrolu doprinosa rizičnih ponašanja (Leas i Mellor, 2000) ili s poremećajem pažnje (Hawkins i sur., 2000). S obzirom na sadržajnu sličnost čestica kojima smo mjerili eksternalizirane probleme te rizična i društveno neprihvatljiva ponašanja, u ovom smo se istraživanju usmjerili samo na internalizirane probleme.

Rizični činitelji vezani uz roditelje i vršnjake kao npr. odbacivanje i slabo nadziranje od strane roditelja te druženje s rizičnim vršnjacima, vršnjački utjecaj i privrženost devijantnog vršnjačkoj skupini u dosadašnjim su se istraživanjima pokazali značajnima za pojavu i povećanje društveno neprihvatljivog ponašanja tijekom adolescencije (Dishion i Owen, 2002; Henry, Tolan i Gorman-Smith, 2001; Hoeve i sur., 2007; Ingram, Patchin, Huebner, McCluskey i Bynum, 2007; Keresteš, 2002; Palmer i Hollin, 2000; Reitz, Deković i Meijer, 2006; Sampson i Laub, 1993; Snyder, 2004; Stolzenberg i D'Alessio, 2008; Sullivan, 2006; Van Leeuwen, Mervielde, Braet i Bosmans, 2006; Vitaro, Brendgen i Tremblay, 2000). Ipak, istraživanja su uglavnom usmjerena na skupinu s ranim javljanjem takvog ponašanja i na mlade izrazitog društveno neprihvatljivog ponašanja.

Priklanjamo se stajalištima da je rizično i društveno neprihvatljivo ponašanje kontinuum (Koller-Trbović, 2004), te da usmjeravanje isključivo na ekstreme može prenglasiti neke razlike. Stoga ovim istraživanjem želimo provjeriti doprinose činitelja rizika kod mladih niske, kao i mladih srednje do visoke razine rizičnosti i to posebno za one s ranim i kasnim javljanjem takvoga ponašanja. Cilj je ovoga rada provjeriti specifične doprinose različitih činitelja rizika (neka obilježja pojedinca, obitelji i vršnjaka) društveno neprihvatljivom ponašanju mladih različite razine i dobi javljanja istog vodeći računa o različitim pojavnim oblicima društveno neprihvatljivoga ponašanja. Sukladno se ranije spomenutim istraživanjima očekuje da će internalizirani problemi, percepcija roditeljskoga ponašanja te percepcija rizičnosti vršnjaka i vršnjačkog utjecaja pridonositi rizičnom ponašanju, osobito u skupini s ranim javljanjem rizičnoga i društveno neprihvatljivog ponašanja.

Metoda

Sudionici i postupak

U ispitivanju je sudjelovao 661 mladić u dobi između 16 i 20 godina ($M=17.76$; $SD=0.68$). Sudionici su učenici četiri osječke i tri zagrebačke srednje strukovne škole, polaznici trećih i četvrtih razreda srednje škole. Uzorak ispitanih škola bio je prigodan. Kriterij na temelju kojega su birane škole jest veća zastupljenost mladića. Tako su u Osijeku sudjelovale Elektrotehnička i prometna škola ($N=136$), Strojarsko tehnička škola ($N=121$), Graditeljsko-geodetska škola ($N=97$) i Obrtnička škola ($N=39$), a u Zagrebu Željezničarska tehnička škola ($N=226$), Hotelijersko-turistička škola ($N=55$) i Škola za cestovni promet ($N=51$).

Ispitivanje je bilo anonimno, a provodilo se grupno u trajanju od jednoga školskog sata. Istraživanje je provedeno u skladu s Etičkim kodeksom istraživanja s djecom (Ajduković i Kolesarić, 2003), koji je odobrilo nadležno ministarstvo te ravnatelj škola u kojima je istraživanje provedeno. Sudionici su prethodno upoznati da se radi o istraživanju rizičnih i društveno neprihvatljivih ponašanja

mladih, obilježja njihovih obitelji i prijatelja. Informacije su im prezentirane u pismenom obliku, a na početku su ih istraživanja istraživači i pročitali naglašavajući dragovoljnost sudjelovanja i mogućnost odustajanja u bilo kojem trenutku. Sudionici su potom u pismenom obliku dali pristanak na istraživanje. Pravo je da ne sudjeluje u istraživanju iskoristio 31 mladić na samom početku istraživanja, a 57 mladića je odustalo tijekom ispunjavanja (mogućnost je sudjelovanja u istraživanju imalo 749 mladića, a na njega je pristao ukupno 661 mladić).

Na temelju odgovora o težini i dobi prvoga pojavljivanja ozbiljnijeg društveno neprihvatljivog ponašanja formirane su tri skupine sudionika: mladi s niskom razinom društveno neprihvatljivog ponašanja te mladi s kasnim i ranim javljanjem srednje do visoke razine društveno neprihvatljivog ponašanja.

Kao granična vrijednost za svrstavanje mladih u skupine sa srednjom do visokom razinom društveno neprihvatljivog ponašanja korištena su ponašanja iz *Upitnika samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja*, kojima su stručnjaci koji rade s mladima dodijelili ponder pet ili veći na skali procjene težine od 1 (nimalo rizično) do 9 (izuzetno rizično ponašanje). Postupak ponderiranja je detaljno opisan u Ručević, Ajduković i Šincek (2009). Naprimjer, ponder pet ima čestica "*Sudjelovao/la u nasilju na utakmicama (npr. palio/la baklje, tukao/la se, kidao/la stolce i sl.)*". Primjer čestice s ponderom šest je "*Bio/la u školi pod utjecajem neke droge*", dok je primjer čestice kojoj su stručnjaci dodijelili ponder sedam "*Nasilno otvorio zaključani automobil da bi uzeo novac ili vrijedne stvari*". Ponder osam je dodijeljen, između ostalih, i čestici "*Prijetio/la svojoj djevojci/mladiću da ćeš ju/ga udariti/ozlijediti*". Najveći je ponder, ponder devet dodijeljen npr. čestici koja glasi: "*Prijetio/la oružjem (hladnim – nož, palica za baseball ili vatrenim – pištolj, bomba) nekoj osobi da bi došao/la do novca ili vrijednijih stvari*". Sudionici koji nikada nisu ispoljili takva ponašanja činili su skupinu s niskom razinom društveno neprihvatljivoga ponašanja ($N=227$). Mlade koji su izjavili da su manifestirali ponašanja s ponderima pet ili više svrstali smo u skupinu sa srednjom i visokom razinom rizičnoga ponašanja ($N=434$). Od tih su 434 sudionika formirane dvije podskupine: skupina s ranim javljanjem, koju su činili sudionici koji su s takvim ponašanjem počeli već u osnovnoj školi ($N=203$), dok su oni koji su započeli s takvim ponašanjem u srednjoj školi činili skupinu s kasnim javljanjem ($N=231$). U Tablici 1. prikazani su podaci o broju sudionika u pojedinim skupinama rizičnog i društveno neprihvatljivog ponašanja.

Tablica 1. Broj sudionika po različitim razinama (skupinama) društveno neprihvatljivog ponašanja

Skupina	Frekvencija	Postotak	Postotak sudionika u skupinama sa srednjom i visokom razinom društveno neprihvatljivog ponašanja (N=434)
S niskom razinom društveno neprihvatljivog ponašanja	227	34.3	
Mladi s kasnim javljanjem društveno neprihvatljivog ponašanja	231	35.0	53.2
Mladi s ranim javljanjem društveno neprihvatljivog ponašanja	203	30.7	46.8

Instrumenti

Upitnik sociodemografskih podataka – od prikupljenih sociodemografskih podataka za ovo su istraživanje ključni broj ponavljanih razreda i mjere izrečene braći i sestrama. Podaci o mjerama izrečenim braći i sestrama¹ dobiveni su tako da je sudionik za svaku od ponuđenih mjera (školski ukor, privođenje u policiju, sudski ukor, odgojne mjere, upućivanje u odgojnu ustanovu, zatvorska kazna) označio tko je od njegovih braće i sestara imao izrečenu mjeru. Rezultat je formiran tako da su se zbrajale ponderirane vrijednosti na pojedinim sankcijama koje se izriču za rizično i društveno neprihvatljivo ponašanje (od školskog ukora s ponderom 1, preko odgojnih mjera koje se izriču prema Zakonu o sudovima za mlade sve do zatvorske kazne s ponderom 6; odgovori sudionika su bili 0 – nitko, 1 – jedan brat ili sestra, 2 – dvoje ili više braće i sestara), a mogući raspon rezultata je od 0 do 42.

Rizično i delinkventno ponašanje – samoiskaz rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih (SRDP-2007, Ručević i sur., 2009) sastoji se od 42 čestice koje tvore 7 faktora: Prekršajna i lakša delinkventna djela (11 čestica), Normativna nepoželjna ponašanja (7 čestica), Rizična spolna ponašanja (4 čestice), Korištenje i zlorababa droga (6 čestica), Nasilnička ponašanja u bliskim odnosima (5 čestica), Teške krađe, provale i razbojništvo (6 čestica), te Suicidalna i autoagresivna ponašanja (3 čestice). U ovom je istraživanju korištena verzija koja se sastoji od 35 čestica. Izostavljeni su faktori Rizična spolna ponašanja te Suicidalna i autoagresivna ponašanja jer nisu bili relevantni za ciljeve istraživanja. Sva ponašanja imaju određen ponder ili indeks težine (od 1 do 9, detaljnije objašnjenje

¹ Zbog ekonomičnosti u nastavku će se teksta koristiti 'rizičnost braće' kao termin koji označava mjere izrečene braći, sestrama, polubraći i polusestrama.

u Ručević i sur., 2009). Pri tome je jedan označavao najmanje rizično, a devet najrizičnije ponašanje.

Sudionici su za svaku česticu odgovarali koliko su se često ponašali na opisani način te u kojem su razredu to učinili prvi put. Za čestinu su bili mogući sljedeći odgovori: *0 – nikad, 1 – jedno ili dva takva ponašanja u životu, 2 – tri do četiri takva ponašanja u životu, 3 – pet i više takvih ponašanja u životu*. Rezultat se na pojedinoj čestici odredio tako da se odgovor o čestini ponašanja množio ponderom. Zbrojevi su tih umnožaka činili ukupni rezultat. Za ponašanja koja su sudionici tijekom života manifestirali barem jednom trebali su navesti razred u kojem su se prvi put tako ponašali.

U Tablici 2. prikazani su deskriptivni podaci za svaku skupinu sudionika za cjelokupni upitnik i po pojedinim subskalama. U istoj su tablici navedeni deskriptivni podaci i za druge upitnike korištene u istraživanju.

Tablica 2. *Deskriptivna statistika za subskale i ukupne rezultate upitnika korištenih u ovom istraživanju za pojedine skupine sudionika*

Skala/ukupni rezultat	Niska razina DNP			Kasno javljanje DNP-a srednje i visoke razine			Rano javljanje DNP-a srednje i visoke razine		
	<i>M</i>	<i>SD</i>	Raspon	<i>M</i>	<i>SD</i>	Raspon	<i>M</i>	<i>SD</i>	Raspon
Prekršajna i lakša delinkventna ponašanja	4.61	5.42	0-31	25.36	18.97	0-88	43.26	31.14	0-135
Nepoželjna normativna ponašanja	11.58	7.62	0-28	19.17	6.87	0-30	21.10	7.20	1-30
Korištenje ili zlorporaba psihoaktivnih tvari	0.53	1.99	0-12	7.71	15.99	0-96	12.90	21.66	0-96
Nasilničko ponašanje u bliskim odnosima	0.00	0.00	0	4.56	9.82	0-54	10.55	18.72	5-114
Teža krađa, provale, razbojništvo	0.09	0.73	0-8	2.85	7.69	5-57	11.70	21.14	0-126
<i>Ukupni rezultat SRDP-2007</i>	16.81	11.64	0-59	59.67	34.76	5-185	99.49	76.54	8-407
Anksioznost/depresija	3.99	4.62	0-32	5.27	4.66	0-25	5.74	4.89	0-24
Problemi mišljenja	1.69	2.14	0-14	2.75	2.60	0-12	2.97	2.66	0-12
Problemi pozornosti	4.30	2.91	0-16	5.57	2.84	0-15	6.08	2.87	0-16
Samodestruktivnost	2.03	3.00	0-24	2.92	2.71	0-13	3.56	3.57	0-20
Somatski problemi	1.30	2.24	0-18	1.83	2.60	0-13	2.31	3.18	0-18
<i>Internalizirani problemi</i>	7.62	8.16	0-62	9.47	7.64	0-37	10.11	8.74	0-48
Percepcija rizičnosti vršnjaka	32.56	9.01	19-76	39.16	10.25	19-76	43.38	10.63	23-76
Vršnjački utjecaj	5.60	6.82	0-54	10.52	8.83	0-54	14.08	11.27	0-54
Negativno roditeljstvo majke	1.63	0.44	1-4	1.81	0.44	1-3	1.82	0.43	1-4
Negativno roditeljstvo oca	1.64	0.44	1-3	1.83	0.48	1-4	1.84	0.47	1-3
Popustljivost majke	2.30	0.72	1-4	2.39	0.70	1-4	2.49	0.69	1-3

Napomena: DNP – društveno neprihvatljivo ponašanje.

Mogući raspon po subskalama je sljedeći: za Prekršajna i lakša delinkventna ponašanja 0–147 (ostvareni raspon 0–135); za Nepoželjna normativna ponašanja 0–36 (ostvareni raspon 0–30); za Korištenje ili zlorababa psihoaktivnih tvari 0–114 (ostvareni raspon 0–96); za Nasilničko ponašanje u bliskim odnosima 0–129 (ostvareni raspon 0–114); za Teške krađe, provale i razbojništvo 0–129 (ostvareni raspon 0–126). Mogući raspon ukupnog rezultata na *Upitniku samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja* u ovom istraživanju je 0–555 (ostvareni raspon je 0–407). Pouzdanost unutarnje konzistencije (Cronbach alfa) na našem uzorku za cijeli upitnik i pet korištenih skala je: .91 za Ukupni rezultat; .83 za Prekršajna i lakša delikventna ponašanja; .77 za Nepoželjna normativna ponašanja; .83 za Korištenje ili zlorababa psihoaktivnih tvari; .65 za Nasilničko ponašanje u bliskim odnosima; .79 za Teške krađe, provale i razbojništvo.

Internalizirani problemi – Samoprocjena ponašanja mladih (*Youth Self-Report*, Achenbach 1991) – upitnik je namijenjen mjerenju eksternaliziranih i internaliziranih problema ponašanja i doživljavanja adolescenata. Sastoji se od 119 tvrdnji. Zadatak je sudionika da za svaku česticu procijeni koliko točno ona opisuje njegovo ponašanje i doživljavanje na skali od tri stupnja (0 – *nije točno*; 1 – *ponekad ili djelomično točno*, 2 – *potpuno točno*).

Upitnik se sastoji od dvije skale: internaliziranih i eksternaliziranih problema. Za potrebe ovoga istraživanja korišteni su samo podaci o internaliziranim problemima (66 čestica), prikupljeni na pet od sedam subskala: somatske poteškoće – 9 čestica; anksioznost/depresija – 16 čestica; problemi mišljenja – 7 čestica; problemi pozornosti – 8 čestica te samodestruktivni problemi ili problemi identiteta – 12 čestica.

Čestice koje mjere internalizirane probleme su npr.: "*Imam vrtoglavice*" (somatske poteškoće); "*Osjećam se bezvrijedno ili manje vrijedno*" (anksioznost/depresija); "*Imam problema s koncentracijom i održavanjem pažnje*" (problemi pozornosti) i "*Uništavam svoje stvari*" (samodestruktivni problemi). Kako su se problemi mišljenja značajnim za objašnjenje naših rezultata, a što je djelomično iznenađujuće, na ovom mjestu navodimo neke čestice koje čine ovu subskalau: "*Ne mogu prestati misliti na neke stvari*"; "*Čujem zvukove i glasove koje drugi ne čuju*"; "*Imam potrebu nepotrebno ponavljati neke pokrete*"; "*Vidim stvari kojih nema/ne postoje*" ili "*Imam neke misli za koje drugi smatraju da su čudne*".

Na uzorku u ovom istraživanju dobivene su sljedeće pouzdanosti unutarnje konzistencije (Cronbach alfa) za pojedine subskale: .83 za anksioznost/depresiju; .82 za somatske probleme; .70 za probleme mišljenja; .68 za probleme pozornosti; .76 za samodestruktivnost; dok je pouzdanost ukupnog rezultata za internalizirane probleme .90.

Percepcija vršnjaka i roditelja – percepcija je rizičnosti vršnjaka i vršnjačkoga utjecaja ispitana pomoću dva upitnika razvijena za potrebe ovoga istraživanja, a na

temelju SRDP-2007. Upitnici se sastoje od 18 čestica preuzetih iz skala *Prekršajna i lakša delikventna ponašanja* i *Nepoželjna normativna ponašanja*. Primjer pitanja za percepciju rizičnosti vršnjaka je *"Koliko tvojih prijatelja ne vraća novac roditeljima ili drugim članovima obitelji nakon što su obavili kupnju, a da im roditelji nisu dozvolili da zadrže taj novac?"* Primjer pitanja za procjenu utjecaja vršnjaka je *"Koliko te prijatelji potiču da ne vraćaš novac roditeljima ili drugim članovima obitelji nakon što si obavio/la kupnju, a da im ti roditelji nisu dozvolili da zadržiš taj novac?"*.

Zadatak je sudionika u *Upitniku rizičnosti vršnjaka* bio procijeniti koliko se njegovih prijatelja, s kojima se redovito druži i s kojima izlazi, ponaša na opisani način (od 1 – nitko do 4 – svi), a u *Upitniku vršnjačkog utjecaja* koliko on doživljava/osjeća da ga njegovi prijatelji (njegovo "društvo") potiču ili koliko očekuju od njega da se on ponaša na opisane načine (od 0 – nimalo do 3 – izrazito). Ukupni su rezultati dobiveni zbrajanjem odgovora na pojedinim česticama. Pouzdanost unutarnje konzistencije (Cronbach alfa) je .92 za oba upitnika.

Percepcija roditeljskog ponašanja mjerena je *Upitnikom roditeljskog ponašanja* (URP, Kuterovac Jagodić, Keresteš i Brković, 2007), koji se sastoji od 29 čestica koje opisuju ponašanja oca i majke koje čine tri faktora: Pozitivno roditeljstvo, Negativno roditeljstvo i Popustljivost. Zadatak je sudionika da na ljestvici od četiri stupnja (od 1 – uopće nije točno do 4 – potpuno točno) procjeni ponašanje majke i oca. Upitnik je prilagođen upotrebi na adolescentnoj populaciji, izbačene su tri čestice koje su narušavale pouzdanost upitnika i subskala te je dobivena istovjetna faktorska struktura kakvu su na dječjoj populaciji dobivale autorice.

Na temelju diskriminacijskih analiza provedenih na rezultatima ovih sudionika (Šincek i Ajduković, u tisku), u ovom smo istraživanju odlučili uključiti samo varijable koje pridonose razlikovanju skupina mladića. Takva je redukcija učinjena zbog velikog broja praćenih varijabli. Stoga su korištene samo skale negativnog roditeljstva majke i oca te popustljivost majke. Primjeri čestica su: *"Kada se ne ponašam kako on/ona želi, prigovara mi i kritizira me"* (negativno roditeljstvo) ili *"Popusti kada se usprotivim njezinu zahtjevu"* (popuštanje majke).

Pouzdanosti unutarnje konzistencije (Cronbach alfa) su za Negativno roditeljstvo .75 (majka) i .74 (otac), te za Popustljivost .66 (majka). Ukupni se rezultati na pojedinim subskalama formiraju kao prosjek odgovora na pojedinim česticama te su ukupni rezultati određivani posebno za majke i očeve.

Rezultati

Doprinosi činitelja rizika provjeravani su na svakoj skupini sudionika zasebno te je provedeno više hijerarhijskih regresijskih analiza za različite skupine sudionika i za različite pojavne oblike društveno neprihvatljivog ponašanja. Redosljed smo uvođenja činitelja rizika odredili na temelju dosadašnjih istraživanja (Patterson i sur., 1992; Reid, Patterson i Snyder, 2004) po kojima su najmanje značajni prediktori vezani uz sociodemografske značajke, a najznačajniji uz osobine vršnjaka. Stoga su u prvom koraku uvedeni broj ponavljanih razreda i rizičnost braće, u drugom koraku varijable kojima su se pratili internalizirani problemi, u trećem su koraku uvedene varijable kojima je utvrđena percepcija roditeljskoga ponašanja, a u zadnjem, četvrtom koraku osobine vršnjaka.

Prije provođenja smo hijerarhijske regresijske analize provjerili korelacije među prediktorima i korelacije prediktora i kriterija (prikazano u Prilogu I., II. i III.).

U skupini mladih niske razine društveno neprihvatljivog ponašanja veća percipirana rizičnost vršnjaka i veći vršnjački utjecaj povezani su s izraženijim društveno neprihvatljivim ponašanjem (Prilog I.). Veća percipirana rizičnost vršnjaka i veći vršnjački utjecaj povezani su i s izraženijim nepoželjnim normativnim ponašanjem i s češćim činjenjem prekršajnih i lakših delikventnih ponašanja u ovoj skupini. Više prekršajnih i lakših delikventnih ponašanja iskazuju i oni mladići iz ove skupine koji doživljavaju da se njihove majke ponašaju negativnije. Mladići niske razine društveno neprihvatljivog ponašanja koji iskazuju manje somatskih problema postigli su viši rezultat na subskali *Zloupotreba droge*. Mladići koji su sudjelovali u krađama doživljavali su izraženije negativno roditeljsko ponašanje oca i veći vršnjački utjecaj. Važno je imati na umu da iako se subskala zove *Teške krađe, provala i razbojništvo*, sudionici su iz ove podskupine iskazivali samo rezultate na najblažem obliku ponašanja koji je uvršten u ovu subskalu (ukrali nešto u vrijednosti do 100 kuna).

Doprinosi ponavljanja razreda, rizičnosti braće, internaliziranih problema, percepcije roditeljskoga ponašanja i percepcije vršnjaka društveno neprihvatljivom ponašanju mjerenom *Upitnikom samoiskaza rizičnog i društveno neprihvatljivog ponašanja*, kao i pojedinim subskalama upitnika prikazani su u Tablici 3.

Ni u jednoj od pet provedenih analiza kod mladića s niskom razinom društveno neprihvatljivog ponašanja postotak objašnjenje varijance kriterija na temelju sociodemografskih obilježja nije dosegao statističku značajnost. Sukladno tome, ni u jednoj analizi doprinosi pojedinačnih prediktora uključenih u prvi korak analize nisu bili značajni. Internalizirani problemi ponašanja, uvedeni u drugom koraku, značajno su povećali postotak objašnjene varijance za analize u kojima su kriteriji bili ukupni rezultat na društveno neprihvatljivom ponašanju i nepoželjno normativno ponašanje, a pri tome je samo jedan prediktor (rezultat na subskali *Problemi pozornosti*) bio značajan. Dakle, izraženiji problemi pozornosti povezani

su s izraženijim općim društveno neprihvatljivim ponašanjem i nepoželjnim normativnim ponašanjem u skupini s niskom razinom društveno neprihvatljivog ponašanja.

Tablica 3. *Doprinosi nekih obilježja mladića i njihova doživljaja roditelja i vršnjaka rizičnom i društveno neprihvatljivom ponašanju – rezultati mladića niske razine društveno neprihvatljivog ponašanje*

	Ukupni rezultat	Prekršajno i lakše delinkventno ponašanje	Nepoželjno normativno ponašanje	Korištenje i zloupotreba droge	Teže krađe, provale, razbojništvo
	β	β	β	β	β
Prvi korak					
Broj ponav. razreda	.05	-.01	.06	.09	-.04
Rizičnost braće	-.10	-.08	-.10	-.02	-.02
R	.11	.09	.12	.11	.07
R ²	.01	.01	.01	.01	.00
F _{2,170}	0.81	0.43	0.76	0.67	0.25
Drugi korak					
Anksioznost/depresija	-.18	-.05	-.17	-.18	-.25
Problemi mišljenja	.17	.11	.19	.02	-.05
Problemi pozornosti	.29*	.16	.28*	.15	.10
Samodestruktivnost	.03	-.11	.05	.17	.31
Somatski problemi	-.23	.01	.17	-.23	-.14
R	.23	.17	.30	.22	.18
R ²	.08	.03	.09	.05	.03
ΔR^2	.07	.02	.08	.04	.03
F _{5,165}	2.48*	0.77	2.76*	1.35	1.01
Treći korak					
Neg. roditelj. majka	.23	.16*	.11	-.11	-.09
Neg. roditelj. otac	-.25	-.09	-.19	.02	.17*
Popustljivost majke	.08	.01	.05	.08	.07
R	.32	.28	.32	.25	.26
R ²	.10	.08	.10	.06	.07
ΔR^2	.02	.05	.01	.01	.04
F _{3,162}	1.16	2.97**	0.69	0.69	3.11*
Četvrti korak					
Rizičnost vršnjaka	.05	.08	.05	-.09	-.09
Vršnjački utjecaj	.37**	.31*	.29*	.14	.20
R	.46	.40	.42	.27	.30
R ²	.22	.16	.18	.74	.09
ΔR^2	.11	.08	.07	.01	.02
F _{2,160}	11.15*	7.71**	7.18**	0.99	2.07

* $p < .05$, ** $p < .01$.

Uvođenje je varijabli kojima se prati percepcija negativnoga roditeljstva oba roditelja i popustljivosti majke u trećem koraku hijerarhijskih regresijskih analiza značajno povećalo postotak objašnjene varijance samo u analizi u kojoj je kriterij bio rezultat na subskali *Teže krađe, provale i razbojništvo*, i tada je jedini značajan prediktor bilo negativno roditeljstvo oca. Mladići koji doživljavaju negativnijim roditeljstvo oca u većoj su mjeri sudjelovali u krađama. U analizi u kojoj je kriterij bilo prekršajno i lakše delinkventno ponašanje negativno roditeljstvo majke pokazalo se značajnim prediktorom. Drugim riječima, mladići koji doživljavaju negativnijim roditeljstvo majki iskazali su više prekršajnih i lakših delinkventnih ponašanja. Doprinosi varijabli koji se odnose na percepciju vršnjaka uključeni su u četvrtom koraku analiza i oni su značajno povećali postotak objašnjene varijance u tri provedene analize i to za sljedeće kriterije: ukupni rezultat na *Upitniku SRDP-2007, Prekršajno i lakše delinkventno ponašanje i Nepoželjno normativno ponašanje*. U sve je tri analize *Vršnjački utjecaj* bio značajan prediktor pa se može zaključiti da su mladići koji doživljavaju izraženiji vršnjački utjecaj skloniji društveno neprihvatljivom ponašanju, kao i iskazivanju nepoželjnih normativnih, ali i prekršajnih i lakših delikventnih ponašanja. Pomoću ovih je jedanaest prediktora objašnjeno između 7% i 21% varijance kriterija u pet analiza provedenih za skupinu mladih s niskom razinom društveno neprihvatljivoga ponašanja. Pri tome je najveći postotak objašnjene varijance bio kada je kriterij ukupni rezultat na *Upitniku samoiskaza rizičnog i društveno neprihvatljivog ponašanja*, a najmanji je postotak varijance objašnjen kada je kao kriterij korišten rezultat na subskali *Zloupotrebe droge*.

Za sudionike je s kasnim javljanjem društveno neprihvatljivog ponašanja provedeno šest hijerarhijskih regresijskih analiza kojima je provjeren doprinos ponavljanja razreda, rizičnosti braće, internaliziranih problema, percepcije roditeljskoga ponašanja i percepcije rizičnosti i utjecaja vršnjaka ukupnom rezultatu na *Upitniku samoiskaza rizičnog i društveno neprihvatljivog ponašanja*, kao i pojedinim subskalama toga upitnika. Interkorelacije su za ovu podskupinu varijabli prikazane u Prilogu II., a rezultati hijerarhijskih regresijskih analiza u Tablici 4.

Korelacije prediktora s kriterijima pokazuju da je prisutnije društveno neprihvatljivo ponašanje izraženo kao ukupni rezultat na *Upitniku SRDP-2007* kod mladića s kasnim javljanjem društveno neprihvatljivog ponašanja koji češće ponavljaju razred, s rizičnijom braćom, koji percipiraju da im je otac skloniji negativnom roditeljstvu, a vršnjaci rizičniji. To su mladići koji postižu i više rezultate na sljedećim subskalama internaliziranih problema: *Anksioznost/depresivnost, Problemi mišljenja, Problemi pozornosti i Samodestruktivnost*. Izraženije je prekršajno i lakše delinkventno ponašanje u ovoj podskupini povezano s većom rizičnošću braće, višim rezultatom na subskalama *Problemi mišljenja i Problemi pozornosti*, percepcijom oca kao sklonijeg negativnom ponašanju i vršnjaka kao rizičnijih i sklonijih vršnjačkom utjecaju. Mladići s kasnim javljanjem društveno neprihvatljivoga ponašanja, koji su skloniji nepoželjnom normativnom

ponašanju, postigli su i viši rezultat na *Problemima mišljenja i Problemima pozornosti*, doživljavaju svoje vršnjake kao rizičnije, a za sebe smatraju da su pod većim vršnjačkim utjecajem. U ovoj je podskupini viši rezultat na subskali *Zlouporaba droge* povezan s većim brojem ponavljanja razreda, višim rezultatom na *Problemima mišljenja* i percepcijom vršnjaka kao rizičnijih. Mladići s kasnim javljanjem društveno neprihvatljivog ponašanja skloniji nasilničkom ponašanju u bliskim vezama imali su rizičniju braću, više rezultate na subskalama *Anksioznost/depresivnost*, *Problemi mišljenja* i *Samodestruktivnost*, očeve smatraju sklonije negativnom roditeljstvu, a majke popustljivijima, dok svoje vršnjake doživljavaju rizičnijima i sklonijima utjecanju na njih da se rizično ponašaju.

Tablica 4. *Doprinosi nekih obilježja mladića i njihova doživljaja roditelja i vršnjaka rizičnom i društveno neprihvatljivom ponašanju – rezultati mladića s kasnim javljanjem društveno neprihvatljivog ponašanja*

	Ukupni rezultat	Prekršajno i lakše delinkventno ponašanje	Nepoželjno normativno ponašanje	Korištenje i zloupotreba droge	Nasilničko ponašanje u bliskim odnosima	Teže krađe, provale, razbojništvo
	β	β	β	β	β	β
Prvi korak						
Broj ponav. razreda	.17	-.05	.08	.36**	-.09	.04
Rizičnost braće	.22**	.24**	.11	-.09	.32**	.10
R	.27	.24	.16	.38	.32	.17
R ²	.07	.06	.03	.15	.10	.03
F _{2,143}	3.62*	2.96*	1.32	8.25**	5.28**	1.43
Drugi korak						
Anksioznost/depresija	-.07	-.18	-.17	.07	.04	.09
Problemi mišljenja	.28**	.14	.25**	.14	.11	.23*
Problemi pozornosti	.13	.20	.20*	.04	-.05	-.12
Samodestruktivnost	.10	.05	.08	.00	.17	.03
Somatski problemi	-.11	-.07	-.18	-.04	-.09	.04
R	.42	.33	.35	.43	.38	.33
R ²	.17	.11	.12	.18	.14	.11
ΔR^2	.10	.05	.09	.04	.04	.08
F _{5,138}	3.43**	1.62	2.91*	1.24	1.45	2.37*
Treći korak						
Neg. roditelj. majka	-.07	.04	.04	.12	.12	-.15
Neg. roditelj. otac	.15	.09	.03	-.14	.22**	.11
Popustljivost majke	.06	.08	.08	-.06	.16*	-.05
R	.43	.36	.36	.46	.46	.38
R ²	.19	.13	.13	.21	.21	.14
ΔR^2	.01	.02	.01	.02	.06	.03
F _{3,135}	0.74	0.96	0.47	1.40	5.45**	1.68
Četvrti korak						
Rizičnost vršnjaka	.33**	.38**	.15	.15	.04	.05
Vršnjački utjecaj	.15	.19*	.15	-.06	.09	.06
R	.56	.56	.42	.48	.47	.38
R ²	.31	.31	.18	.23	.22	.14
ΔR^2	.13	.18	.05	.02	.01	.01
F _{2,133}	12.34**	17.33**	3.76*	1.44	0.89	.57

* $p < .05$, ** $p < .01$.

Viši rezultat na subskali *Teže krađe, provale i razbojništvo* u ovoj je podskupini povezan s višim rezultatom na subskalama *Anksioznosti/depresivnosti, Somatskih problema, Problema mišljenja i Autodestruktivnosti* te s percepcijom vršnjaka kao rizičnijih i sklonijih vršnjačkom utjecaju.

Kako je vidljivo iz Tablice 4., varijable uključene u prvom koraku u četiri su od šest provedenih hijerarhijskih regresijskih analiza objasnile udio varijance kriterija koji je dosegao statističku značajnost (za kriterije ukupni rezultat na *Upitniku SRDP-2007, Prekršajno i lakše delinkventno ponašanje, Korištenje i zloupotrebu droge i Nasilničko ponašanje u bliskim odnosima*). Pri tome je veća rizičnost braće povezana s višim ukupnim rezultatom na *Upitniku SRDP-2007*, izraženijem prekršajnom i društveno neprihvatljivom ponašanju te nasilničkom ponašanju u bliskim odnosima, dok je veći broj ponavljanih razreda povezan s većim konzumiranjem i zloupotrebom droge.

U drugom su koraku dodani internalizirani problemi te je u tri od šest provedenih analiza postignuto statistički značajno povećanje objašnjene varijance i to za kriterije *Ukupni rezultat na SRDP-2007, Nepoželjno normativno ponašanje i Teže krađe, provale i razbojništvo*. Viši je ukupni rezultat na *Upitniku SRDP-2007* i viši rezultat na subskali *Teže krađe, provale i razbojništvo* povezan s većom izraženošću problema mišljenja. Izraženije nepoželjno normativno ponašanje imaju mladići s kasnim javljanjem, skloniji izraženijim problemima mišljenja i problemima s pažnjom. Dodavanje prediktora koji se odnose na percepciju roditeljskih ponašanja značajno je povećao objašnjenu varijancu samo u analizi u kojoj je kriterij bilo *Nasilničko ponašanje u bliskim odnosima*. Pri tome su značajni prediktori bili *Negativno roditeljstvo oca i Popustljivost majke* – mladići s kasnim javljanjem koji doživljavaju svoje očeve kao sklonije negativnom roditeljstvu, a majke popustljivima sami čine više nasilja u bliskim odnosima.

Uvođenje je percepcije vršnjaka u četvrtom koraku analize značajno povećalo objašnjenu varijancu u tri od šest provedenih analiza (kriteriji *Ukupni rezultat na SRDP-2007, Prekršajno i lakše delinkventno ponašanje i Nepoželjno normativno ponašanje*). Pri tome je doživljavanje vršnjaka kao rizičnijih povezano s izraženijim društveno neprihvatljivim ponašanjem općenito i izraženijim prekršajnim i lakšim delinkventnim ponašanje. Mladići s kasnim javljanjem neprihvatljivoga ponašanja koji doživljavaju da su pod većim vršnjačkim utjecajem skloniji su prekršajnom i lakšem delinkventnom ponašanju. Iako je dodavanje vršnjačkih varijabli u analizi u kojoj je kriterij bilo nepoželjno normativno ponašanje dovelo do statistički značajnoga povećanja objašnjene varijance kriterija, ni jedan od prediktora dodanih u ovom koraku nije samostalno dosegao statističku značajnost.

S ovih šest analiza provedenih na podskupini s kasnim javljanjem društveno neprihvatljivoga ponašanja, s jedanaest je korištenih prediktora ukupno objašnjeno između 14% varijance za kriterij *Teže krađe, provale i razbojništvo* do 31% za

kriterije *Ukupni rezultat na Upitniku SRDP-2007 i Prekršajno i lakše delinkventno ponašanje*.

I za mladiće je s ranim javljanjem društveno neprihvatljivoga ponašanja provedeno šest hijerarhijskih regresijskih analiza (Tablica 5.), a interkorelacije su za ovu podskupinu varijabli prikazane u Prilogu III.

Viši ukupni rezultat na *Upitniku SRDP-2007* postižu mladići s ranim javljanjem koji imaju veći broj ponavljanih razreda, izraženije internalizirane probleme (s izuzetkom somatskih problema), negativniji doživljaj roditeljskoga ponašanja i koji svoje vršnjake doživljavaju kao rizičnije i sklonije vršiti utjecaj na vršnjake. Mladići iz ove skupine s izraženijim prekršajnim i lakšim delinkventnim ponašanjem iskazuju veću sklonost problemima mišljenja, pažnje i autodestruktivnosti, te svoga oca doživljavaju kao sklonijeg negativnom roditeljstvu, majku skloniju popustljivosti, a vršnjake rizičnijima na obje praćene varijable. Uz izuzetak negativnoga roditeljstva oca, utvrđeni su isti obrasci povezanosti prediktora s nepoželjnim normativnim ponašanjem kakve smo opisali u ovoj skupini za kriterij prekršajno i lakše delinkventno ponašanje. Izraženije konzumiranje i zloupotreba droge povezani su s većim brojem ponavljanih razreda, većom rizičnošću braće, izraženijim problemima mišljenja i samodestruktivnošću te percepcijom vršnjaka kao rizičnijih na obje praćene varijable. Nasilničko ponašanje u bliskim vezama pozitivno je povezano sa svim praćenim varijablama, osim broja ponavljanih razreda i rizičnosti braće. Pri tome pozitivna povezanost upućuje da je izraženije nasilničko ponašanje povezano s nepovoljnijim rezultatom na tim varijablama. Viši rezultat na subskali *Teže krađe, provale i razbojništvo* povezane su s izraženijim problemima mišljenja, samodestruktivnošću te negativnijim doživljajem roditelja i vršnjaka na svim praćenim varijablama.

Kako se može vidjeti iz Tablice 5., varijable uvedene u prvom koraku objasnile su statistički značajan udio varijance kriterija u tri od šest provedenih analiza (kriteriji *Ukupni rezultat na Upitniku SRDP-2007, Korištenje i zloupotreba droge i Teže krađe, provale i razbojništvo*). U sve je tri spomenute analize značajan prediktor broj ponavljanih razreda, odnosno, mladići s ranim javljanjem neprihvatljivoga ponašanja koji su više puta ponavljali razred na ovim su mjerama postigli viši rezultat.

U drugom smo koraku uveli varijable koje prate internalizirane probleme te je u svih šest provedenih analiza postignuto statistički značajno povećanje udjela objašnjene varijance. Pri tome je u većini analiza (izuzetak je rezultat na subskali *Teže krađe, provale i razbojništvo* kao kriterij) viši rezultat na kriteriju povezan s izraženijim problemima mišljenja, a izraženije nasilničko ponašanje u bliskim odnosima, kao i teže krađe provale i razbojništvo značajno su povezani i s višom autodestruktivnosti.

Tablica 5. Doprinosi nekih obilježja mladića i njihova doživljaja roditelja i vršnjaka rizičnom i društveno neprihvatljivom ponašanju – rezultati mladića 's ranim javljanjem društveno neprihvatljivog ponašanja'

	Ukupni rezultat	Prekršajno i lakše delinkventno ponašanje	Nepoželjno normativno ponašanje	Korištenje i zloupotreba droge	Nasilničko ponašanje u bliskim odnosima	Teže krađe, provale, razbojništvo
	β	β	β	β	β	β
Prvi korak						
Broj ponav. razreda	.16*	.09	.13	.19*	.02	.18*
Rizičnost braće	.06	.08	.04	.11	-.09	.04
R	.22	.12	.16	.27	.25	.23
R ²	.05	.02	.03	.07	.06	.05
F _{2,158}	2.58*	0.84	1.48	4.17**	1.23	3.01*
Drugi korak						
Anksioznost/depresija	-.12	-.15	-.11	-.05	-.21	-.09
Problemi mišljenja	.45**	.36**	.35**	.32**	.33**	.10
Problemi pozornosti	.06	.11	.15	.03	-.15	-.11
Samodestruktivnost	.07	.05	.09	.15	.51**	.40**
Somatski problemi	-.01	-.03	-.14	-.07	-.06	-.09
R	.46	.37	.38	.40	.55	.42
R ²	.21	.13	.15	.16	.30	.18
ΔR^2	.16	.12	.12	.08	.24	.12
F _{5,154}	8.09**	5.21**	5.33**	3.86**	10.39**	5.87**
Treći korak						
Neg. roditelj. majka	-.09	-.09	-.10	-.16	-.01	.12
Neg. roditelj. otac	.22	.15	.14	.18	.10	.02
Popustljivost majke	.15*	.11	.13	.09	.13	.14
R	.51	.40	.41	.42	.57	.46
R ²	.26	.16	.17	.18	.32	.21
ΔR^2	.04	.03	.02	.02	.02	.03
F _{3,151}	2.95*	2.70	1.34	1.23	1.67	2.20
Četvrti korak						
Rizičnost vršnjaka	.37**	.56**	.39**	.28**	-.06	.16
Vršnjački utjecaj	.31**	.14	.05	.22*	.29**	.29**
R	.73	.70	.55	.57	.61	.58
R ²	.53	.49	.31	.32	.38	.33
ΔR^2	.28	.33	.14	.14	.05	.12
F _{2,148}	44.07**	48.47**	15.01**	15.97**	6.34**	13.42**

* $p < .05$, ** $p < .01$.

Percepcija je roditeljskoga ponašanja uvedena u trećem koraku hijerarhijskih regresijskih analiza, no samo je za kriterij ukupnog rezultata na *Upitniku SRDP-2007* došlo do značajnog povećanja objašnjene varijance. Pri tome je doživljaj majke kao popustljivije povezan s višim rezultatom.

Uvođenje vršnjačkih varijabli u četvrtom koraku ponovno je u svih šest provedenih analiza kod mladih s ranim javljanjem neprihvatljivoga ponašanja dovelo do značajnoga povećanja objašnjene varijance kriterija. Doživljavanje vršnjaka kao rizičnijih i izraženiji vršnjački utjecaj povezani su s višim ukupnim

rezultatom na *Upitniku SRDP-2007*, kao i s izraženijim konzumiranjem droga. Izraženija percepcija vršnjaka kao rizičnih povezana je s nepoželjnim normativnim te prekršajnim i lakšim delinkventnim ponašanjem, dok je vršnjački utjecaj povezan s većom sklonosti nasilničkom ponašanju u bliskim odnosima i činjenju težih krađa, provala i razbojništava.

Ovih je jedanaest kriterija u šest provedenih analiza na rezultatima mladića s ranim javljanjem društveno neprihvatljivoga ponašanja objasnilo od 31% varijance nepoželjnoga normativnoga ponašanja do 53% varijance ukupnoga rezultata na *Upitniku SRDP-2007*.

Rasprava

Sukladno se hipotezi našega istraživanja pokazalo da internalizirani problemi, doživljaj rizičnosti vršnjaka i njihova utjecaja pa i percepcija roditeljskoga ponašanja najviše doprinose rizičnom i društveno neprihvatljivom ponašanju mladića koji rano započinju s takvim ponašanjima. Smatramo da je to rezultat veće usmjerenosti istraživača na mlade s ranim javljanjem društveno neprihvatljivoga ponašanja (npr. Moffitt, 1993; Patterson i sur., 1992), što dovodi do boljega prepoznavanja činitelja ključnih za ovu skupinu mladih. Istovremeno, to treba biti poticaj znanstvenicima da usmjere pažnju na činitelje rizika koji su specifični za skupine mladih s kasnim javljanjem društveno neprihvatljivoga ponašanja i za mlade koji se upuštaju u blaže oblike rizičnoga i društveno neprihvatljivog ponašanja.

Iako su istraživači jako naglašavali važnost problema neuropsiholoških deficita koji se očituju u impulzivnosti, hiperaktivnosti i poremećajima pažnje (Moffitt, 1993) za mlade koji rano započinju s kršenjem zakona, u ovome se istraživanju pokazalo da su poremećaji pažnje značajni samo za društveno neprihvatljivo ponašanje u skupini s niskom razinom takva ponašanja. Pokazalo se da opsesije, neobično ponašanje i halucinacije značajno pridonose različitim društveno neprihvatljivim ponašanjima u skupini s kasnim, a osobito u skupini s ranim javljanjem u kojoj je vidljivo da su beta-ponderi za ovaj prediktor dosta visoki (Tablica 5.). Istraživanja uglavnom ne prate odnos psihotičnih simptoma i delinkvencije, a izuzetak su istraživanja učestalosti psihijatrijskih poremećaja u mladih smještenih u domovima za odgoj kao što je istraživanje Teplina, Abrama, McClellanda, Dulcana i Mericlea (2002), koje pokazuje da preko četvrtine sudionika zadovoljava blaže kriterije za "psihotični modul". Rezultati našega istraživanja pokazuju da praćenje psihotičnih simptoma treba uključiti u buduća istraživanja te utvrditi njihovu ulogu u nastajanju, održavanju i razvoju ozbiljnijih oblika kršenja zakona. Komorbiditet delinkventnoga ponašanja najčešći je s depresivnim raspoloženjem (Beyers i Loeber, 2003; Rowe, Rijsdijk, Maughan, Eley i Hosang, 2008), samodestruktivnosti (Dolin, Kelly i Beasley, 1992), a prema novijim istraživanjima i s bipolarnim poremećajem (Mallett, Stoddard Dare i Seck,

2009). Samodestruktivnost se u našem istraživanju pokazala značajnom za objašnjenje nasilničkoga ponašanja, provala i razbojništva, ali samo u skupini s ranim javljanjem. Valja naglasiti da u ovoj skupini nasilničkom ponašanju, kao jednom od najtežih oblika ponašanja ispitanih ovim istraživanjem, pridonose upravo samodestruktivnost, psihotični simptomi i vršnjački utjecaj.

Kod mladića s ranim javljanjem društveno neprihvatljivog ponašanja druženje s rizičnim vršnjacima pridonosi blažim oblicima rizičnoga i društveno neprihvatljivoga ponašanja. Zanimljivo je da se u ovoj skupini, za blaža ponašanja, vršnjački utjecaj nije pokazao značajnim. U istoj je skupini mladića vršnjački utjecaj značajan za objašnjenje težih oblika društveno neprihvatljivoga ponašanja poput nasilničkoga ponašanja, provala i razbojstava. Ovi podaci idu u prilog postavkama Oregonskoga modela o "treningu devijantnosti" (Snyder, 2004), prema kojemu druženje s rizičnim vršnjacima služi održavanju postojećih, ali i usvajanju novih (ozbiljnijih) oblika rizičnih ponašanja poput kršenja normi i pravila. Usvajanje je novih oblika ponašanja pod značajnim vršnjačkim utjecajem koji se na razini interakcija odvija potkrepljivanjem (bilo u fazi planiranja, bilo u fazi provedbe) i modeliranjem nepoželjnih ponašanja koje mladići tek usvajaju. Istraživanja (npr. Farrington, Loeber, Yin i Anderson, 2002; Warr, 2002) pokazuju da se većina ovakvih ponašanja odvija u grupama, osobito konzumiranje droge, za koje se u ovom poduzorku pokazalo važnim postojanje rizičnih vršnjaka (imati s kim) koji su to očekivali od sudionika istraživanja (imati poticaj).

Rizični vršnjaci i doživljaj vršnjačkoga utjecaja značajni su za objašnjenje prekršaja kod mladih koji kasno započinju s takvim ponašanjem. To je u skladu s postavkama "treninga devijantnosti" (Snyder, 2004) jer se u ovoj skupini još razvijaju i blaži oblici kršenja pravila i normi. U skupini niske razine rizičnoga ponašanja to vidimo još zornije jer je vršnjački utjecaj značajan za normativno nepoželjno ponašanje (primjerice bježanje iz škole ili konzumiranje alkohola) i za jednostavnije prekršaje, dakle za najblaže oblike ponašanja ovoga istraživanja.

Iako se kroz teoriju prisile (Patterson i sur., 1992) naglašava važnost neadekvatnoga roditeljstva (nedovoljan nadzor, popustljivost), u ovom se istraživanju percepcija roditeljskoga ponašanja pokazala čimbenikom koji uglavnom ne pridonosi objašnjenju većine ponašanja u sva tri poduzorka. Pokazalo se da je negativno roditeljstvo oca povezano s nasilničkim ponašanjem u mladića s kasnim javljanjem i krađama u mladića niske razine rizičnosti ponašanja, dok popustljivost majke pridonosi nasilničkom ponašanju mladića s kasnim javljanjem i općoj razini društveno neprihvatljivoga ponašanja mladića s ranim javljanjem. Čak i kada su ovi prediktori bili značajni, objašnjavali su vrlo mali dio varijance ponašanja.

Ranija su istraživanja (npr. Patterson, DeGarmo i Knutson, 2000) upućivala na značajan doprinos upravo ovih negativnih oblika roditeljstva, dok novija uglavnom pokazuju da roditeljstvo ne predviđa rizična ponašanja u adolescenata (npr. Keijsers, Branje, VanderValk i Meeus, 2010). Kerr i Stattin (2000; Stattin i Kerr,

2000) upozoravaju na važnost ozbiljnijeg promišljanja o značenju ranije prikupljenih podataka o roditeljskom ponašanju koji su smatrani mjerom roditeljskoga nadzora. Prema autorima, to je zapravo mjera znanja o djetetovu ponašanju koja je u manjoj mjeri određena aktivnim nadziranjem, a pod utjecajem je spremnosti adolescenta da roditeljima govore o sebi. Kerr, Stattin i Burk (2010) su u longitudinalnom istraživanju, s poduzorcima mladih obaju spolova i različite kvalitete odnosa s roditeljima, utvrdili da je spremnost mladih na otvaranje roditeljima, a ne roditeljski nadzor, značajno povezana s delinkventnim ponašanjem. Mladi koji više prikrivaju informacije su oni koji imaju izraženije delinkventno ponašanje. Kerr i sur. (2010) smatraju da neki njihovi nalazi naglašavaju važnost još nekih procesa za razumijevanje odnosa delinkvencije i spremnosti mladih da roditeljima otkriju informacije o sebi. Smatraju da "trening devijantnosti" može dovesti do toga da su mladi okruženi rizičnim vršnjacima potkrepljivani i poticani ne samo na buduće društveno neprihvatljivo ponašanje nego i na slabije otvaranje roditeljima. Keijsers i sur. (2010) longitudinalnim su praćenjem dobili podatke koji idu u prilog tome; jedino je spremnost adolescenta da roditeljima govori o sebi bila negativno povezano s delinkvencijom, dok se nisu pokazale prediktivnima roditeljska kontrola i prikupljanje informacija o vlastitom djetetu iz drugih izvora (prijatelji, nastavnici).

U ranijim je istraživanjima važnost nadzora vjerojatno određena i metodama koje su korištene. Npr. Patterson i sur. (1992) naglašavali su značenje negativnoga roditeljstva u djetinjstvu za rano javljanje i neadekvatnoga nadzora u predadolescenciji za kasno javljanje. Podatke su prikupljali longitudinalnim istraživanjima, izravnim opažanjem i korištenjem različitih izvora podataka. Nadalje, treba naglasiti da je u ovom istraživanju praćena percepcija roditeljskoga ponašanja, a ne stvarno ponašanje. Pri tome objektivna stvarnost i samoprocjene roditelja ili procjene djece ne moraju biti visoko povezane. Moguće je da je mali značaj roditeljskoga ponašanja određen i fragmentarnom slikom o roditeljima (Ajduković, 2001) koja se javlja u djece izložene zanemarivanju, a u svrhu očuvanja psihološke povezanosti s roditeljima. Prema postavkama Oregonskoga modela to je izraženo u skupini s ranim javljanjem, a naši rezultati pokazuju da roditeljsko ponašanje u toj skupini uglavnom ne pridonosi objašnjenju društveno neprihvatljivog ponašanja. U prilog ovakvu zaključku idu i rezultati Ricijaša (2009), koji je na uzorku mladih počinitelja prekršajnih i kaznenih djela uključenih u tretman utvrdio da ih više od 75% procjenjuje odnose u svojoj obitelji kao uglavnom ili jako dobre te su uglavnom ili potpuno zadovoljni istima.

Kod mladića se s kasnim javljanjem društveno neprihvatljivog ponašanja pokazalo da su za nasilničko ponašanje važna tri obiteljska činitelja: dva vezana uz roditeljstvo (negativno roditeljstvo oca i popustljivost majke), što je već ranije spomenuto, dok je treći rizičnost braće. Posljednji je važan i za činjenje prekršaja u ovoj skupini, kao i za opću razinu društveno neprihvatljivoga ponašanja, što je u skladu i s rezultatima istraživanja Craine, Tanaka, Nishina i Conger (2009).

Zanimljivo je da se rizičnost braće nije pokazala značajnom ni za skupinu s ranim javljanjem ni za skupinu niske razine društveno neprihvatljivoga ponašanja. Pretpostavljamo da je u skupini niske razine društveno neprihvatljivoga ponašanja važniji neki zajednički zaštitni čimbenik (npr. kvaliteta odnosa u obitelji) dok je moguće da su u skupini s ranim javljanjem eventualni negativni učinci rizičnosti braće djelovali ranije tijekom razvoja (npr. kroz kombinaciju prisile u odnosima s braćom i treninga devijantnosti) te se njihov doprinos u adolescenciji ne opaža.

Kao važno ograničenje ovoga istraživanja treba istaknuti da je ono provedeno na prigodnom, a ne reprezentativnom uzorku. U istraživanju je korištena metoda samoiskaza koja ima prednost kod fenomena koji su najbolje dostupni samo osobi koja ih čini ili/i doživljava, a društveno neprihvatljivo ponašanje pripada velikim dijelom tim fenomenima. Ipak je samoiskaz potencijalno opterećen sklonošću sudionika davanju socijalno poželjnih odgovora te je poželjno rješenje korištenje više izvora informacija i formiranje kompozitnih mjera na podacima iz različitih izvora. Moguće je i prikupljanje podataka tijekom nastave utjecalo na rezultate jer postoji mogućnost da je sama prisutnost vršnjaka, ali i njihovo neverbalno ponašanje, utjecalo na odgovore. Stoga bi istraživanje valjalo replicirati uz individualno prikupljanje podataka.

Polazeći od nalaza ovoga istraživanja koje upućuje na specifične obrasce činitelja rizika u tri skupine niske i srednje razine rizičnosti smatramo da je u daljnjim istraživanjima potrebno obuhvatiti cjelokupni kontinuum društveno neprihvatljivoga ponašanja (od niske do ekstremne razine). To bi pridonijelo praćenju interakcijskih odnosa rizičnih čimbenika i društveno neprihvatljivih ponašanja. Potrebno je uložiti daljnji napor u identifikaciju drugih važnih čimbenika rizika, osobito za skupinu s kasnim javljanjem neprihvatljivog ponašanja. Potrebno je prikupiti podatke iz više izvora i različitim načinima (osobito može biti zanimljivo praćenje razlika između samopercepcije i percepcije drugih, bilo bliskih osoba ili objektivnih opažачa). Također, bilo bi vrlo korisno uključiti i djevojke u ovakvo istraživanje.

Provedeno istraživanje daje neke značajne praktične spoznaje koje se mogu iskoristiti u prevenciji društveno neprihvatljivog ponašanja. Tako npr. škola može identificirati učenike s deficitima pažnje ili sklone neobičnim ponašanjima, kao i mlade koji pripadaju rizičnim vršnjačkim skupinama te ih potaknuti na individualne ili grupne tretmane. Centar za socijalnu skrb može, kada je dijete prepoznato zbog društveno nepoželjnoga ponašanja, u tretmanski plan uključiti cijelu obitelj, a posebnu pozornost posvetiti braći/sestrama. Obitelji treba pomoći u promjeni roditeljskoga stila i obiteljske klime kako bi se potaklo adolescente da se više otvaraju roditeljima i razgovaraju o sebi jer istraživanja upravo pokazuju njihov preventivni učinak za razliku od izravnoga roditeljskog nadzora.

Literatura

- Achenbach, T.M. (1991). *Manual for the Youth self-report and 1991 profile*. Burlington, VT: University of Vermont Department of Psychiatry.
- Ajduković, M. (2001). Utjecaj zlostavljanja i zanemarivanja u obitelji na psihosocijalni razvoj djece. *Dijete i društvo*, 3(1-2), 59-75.
- Ajduković, M. i Kolesarić, V. (2003). *Etički kodeks istraživanja s djecom*. Zagreb: Vijeće za djecu Vlade Republike Hrvatske, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- Ajduković, M., Ručević, S. i Šincek, D. (2008). Istraživanje rasprostranjenosti rizičnog i delinkventnog ponašanja djece i mladih u urbanim sredinama-dodatni poticaj za ciljanu prevenciju. *Dijete i društvo*, 10(1-2), 27-47.
- Beyers, J.M. i Loeber, R. (2003). Untangling developmental relations between depressed mood and delinquency in male adolescents. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 31(3), 247-266.
- Craine, J.L., Tanaka, T.A., Nishina, A. i Conger, K.J. (2009). Understanding adolescent delinquency: The role of older siblings' delinquency and popularity with peers. *Merrill-Palmer Quarterly*, 55(4), 436-453.
- DiLalla, L.F. i Gottesman, I.I. (1991). Biological and genetic contributors to violence: Widom's untold tale. *Psychological Bulletin*, 109, 125-129.
- Dishion, T.J. i Owen, L.D. (2002). A longitudinal analysis of friendship and substance use: Bidirectional influence from adolescence to adulthood. *Developmental Psychology*, 38(4), 480-491.
- Dishion, T.J. i Patterson, G.R. (2006). The development and ecology of antisocial behavior. U: D. Cicchetti i D. Cohen (Ur.), *Developmental psychopathology* (Vol. 3, str. 503-541). New York: Wiley & Sons.
- Dolin, I.H., Kelly, D.B. i Beasley, T.M. (1992). Chronic self-destructive behavior in normative and delinquent adolescents. *Journal of Adolescence*, 15(1), 57-66.
- Farrington, D.P. (1983). Offending from 10 to 25 years of age. U: K. Teilmann Van Dusen i S.A. Mednick (Ur.), *Prospective studies of crime and delinquency* (str. 17-37). Boston: Kluwer-Nijhoff.
- Farrington, D.P. (2003). Developmental and life-course criminology: Key theoretical and empirical issues – The 2002 Sutherland award address. *Criminology*, 41(2), 221-255.
- Farrington, D.P., Loeber, R., Yin, Y. i Anderson, S.J. (2002). Are within-individual causes of delinquency the same as between-individual causes? *Criminal Behaviour and Mental Health*, 12, 53-68.
- Glueck, S. i Glueck, E.T. (1950). *Unraveling juvenile delinquency*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Hawkins, J.D., Herrenkohl, T., Farrington, D.P., Brewer, D.D., Catalano, R.F., Harachi, T.W. i Cothorn, L. (1998). A review of predictors of youth violence. U: R. Loeber i

- D.P. Farrington (Ur.), *Serious and violent juvenile offenders: Risk factors and successful interventions* (str. 106-146). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Hawkins, J.D., Herrenkohl, T.I., Farrington, D.P., Brewer, D., Catalano, R.F., Harachi, T.W. i Cothorn, L. (2000). *Predictors of youth violence. Juvenile Justice Bulletin*. Washington: U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.
- Henry, D.B., Tolan, P.H. i Gorman-Smith, D. (2001). Longitudinal family and peer group effects on violence and nonviolent delinquency. *Journal of Clinical Child Psychology*, 30, 172-186.
- Hoeve, M., Smeenk, W., Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M., van der Laan, P.H., Gerris, J.R.M. i Dubas, J.S. (2007). Long-term effects of parenting and family characteristics on delinquency of male young adults. *European Journal of Criminology*, 4(2), 161-194.
- Ingram, J.R., Patchin, J.W., Huebner, B.M., McCluskey, J.D. i Bynum, T.S. (2007). Parents, friends, and serious delinquency: An examination of direct and indirect effects among at-risk early adolescents. *Criminal Justice Review*, 32(4), 380-400.
- Kashani, J.H., Jones, M.R., Burnby, K.M. i Thomas, L.A. (1999). Youth violence: Psychosocial risk factors, treatment, prevention, and recommendations. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 7, 200-210.
- Kazemian, L., Spatz Widom, C. i Farrington, D.P. (2011). A prospective examination of the relationship between childhood neglect and juvenile delinquency in the Cambridge study in delinquent development. *International Journal of Child, Youth and Family Studies*, 1 & 2, 65-82.
- Keijsers, L., Branje, S.J.T., VanderValk, I.E. i Meeus, W. (2010). Reciprocal effects between parental solicitation, parental control, adolescent disclosure, and adolescent delinquency. *Journal of Research on Adolescence*, 20(1), 88-113.
- Keresteš, G. (2002). *Dječje agresivno i prosocijalno ponašanje u kontekstu rata*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Kerr, M. i Stattin, H. (2000). What parents know, how they know it, and several forms of adolescents adjustment: Further evidence for a reinterpretation of monitoring. *Developmental Psychology*, 36, 366-380.
- Kerr, M., Stattin, H. i Burk, W.J. (2010). A reinterpretation of parental monitoring in longitudinal perspective. *Journal of Research on Adolescence*, 20(1), 39-64.
- Koller-Trbović, N. (2004). Poremećaji u ponašanju djece i mladih. U: J. Bašić, N. Koller-Trbović i S. Uzelac (Ur.), *Poremećaji u ponašanju: Pristupi i pojmovna određenja* (str. 83-96). Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
- Kuterovac Jagodić, G., Keresteš, G. i Brković, I. (2007). Attachment styles of parents of adolescents and their parenting behavior. U: V. Čubela Adorić (Ur.), *15th Psychology days in Zadar: Book of selected proceedings* (str. 167-183). Zadar: University of Zadar.

- Leas, L. i Mellor, D. (2000). Prediction of delinquency: The role of depression, risk-taking, and parental attachment. *Behaviour Change*, 17(3), 155-166.
- Loeber, R. i Stouthamer-Loeber, M. (1986). Family factors as correlates and predictors of juvenile conduct problems and delinquency. *Crime and Justice. An Annual Review of Research*, 7, 129-149.
- Lösel, F. (2002). Risk/need assesment and prevention of antisocial development in young people: Basic issues from perspective of cautionary optimism. U: R.R. Corrado, R. Roesch, S.D. Hart i J.K. Gierowski (Ur.), *Multi-problem violent youth* (str. 35-56). Amsterdam: IOS Press.
- Lösel, F. i Bender, D. (2001). Protective factor and resilience. U: D.P. Farrington i J.W. Coid (Ur.), *Early prevention of adult antisocial behavior* (str. 130-204). Cambridge: Cambridge University Press.
- Mallett, C.A., Stoddard Dare, P. i Seck, M.M. (2009). Predicting juvenile delinquency: The nexus of childhood maltreatment, depression and bipolar disorder. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 19, 235-246.
- Moffitt, T.E. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100(4), 674-701.
- Moffitt, T.E., Caspi, A., Harrington, H. i Milne, B.J. (2002). Males on the life-course persistent and adolescence-limited antisocial pathways: Follow-up at age 26 years. *Development and Psychopathology*, 14, 179-207.
- Moffitt, T.E., Caspi, A., Rutter, M. i Silva, P.A. (2001). *Sex differences in antisocial behavior: Conduct disorder, delinquency, and violence in the Dunedin longitudinal study*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Palmer, E.J. i Hollin, C.R. (2000). The interrelations of socio-moral reasoning, perception of own parenting and attributions od intent with self-reported delinquency. *Legal and Criminological Psychology*, 5(2), 201-218.
- Patterson, G.R., DeGarmo, D.S. i Knutson, N. (2000). Hyperactive and antisocial behaviors: Comorbid or two points in the same process? *Development and Psychopathology*, 12(1), 91-107.
- Patterson, G.R., Reid, J.B i Dishion, T.J. (1992). *Antisocial boys*. Oregon: Oregon Social Learning Center.
- Patterson, G.R. i Yoerger, K. (1997). A developmental model for late-onset delinquency. U: D.W. Osgood (Ur.), *Motivation and delinquency* (str. 119-177). Lincoln: University of Nebraska Press.
- Patterson G.R. i Yoerger K. (1999). Intraindividual growth in covert antisocial behavior: A necessary precursor to chronic and adult arrests? *Criminal Behaviour and Mental Health*, 9, 86-100.
- Patterson, G.R. i Yoerger, K. (2004). A developmental model for early- and late-onset delinquency. U: J.B. Reid, G.R. Patterson i J. Snyder (Ur.), *Antisocial behavior in children and adolescents: A developmental analysis and model for interventions* (str. 147-172). Washington, DC: APA.

- Reid, J.B., Patterson, G.R i Snyder, J. (2004). *Antisocial behavior in children and adolescents: A developmental analysis and model for interventions*. Washington: APA.
- Reitz, E., Deković, M. i Meijer, A.M. (2006). Relations between parenting and externalizing and internalizing problem behavior in early adolescence. U: A. Blokland i P. Nieuwbeerta (Ur.), *Developmental and life course studies in delinquency and crime: A review of contemporary Dutch research* (str. 147-162). The Hague: Bju Legal Publishers.
- Ricijaš, N. (2009). *Pripisivanje uzročnosti vlastitog delinkventnog ponašanja mladih*. (Neobjavljena doktorska disertacija). Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Zagreb.
- Rohany, N., Ahmad, Z.Z., Rozainee, K. i Wan Shahrazad, W.S. (2011). Family functioning, self-esteem, self-concept and cognitive distortion among juvenile delinquents. *The Social Sciences*, 6, 155-163.
- Rowe, R., Rijdsdijk, F.V., Maughan, B., Eley, T.C. i Hosang, G.M. (2008). Heterogeneity in antisocial behaviours and comorbidity with depressed mood: A behavioural genetic approach. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49, 526-534.
- Ručević, S. (2010). *Odnos viktimizacije, antisocijalnog ponašanja i psihopatskih osobina kod mladića i djevojaka*. (Neobjavljena doktorska disertacija). Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb.
- Ručević, S. (2011). Povezanost privrženosti roditeljima s rizičnim i delinkventnim ponašanjem adolescenata. *Društvena istraživanja*, 1(111), 167-187.
- Ručević, S., Ajduković, M. i Šincek, D. (2009). Razvoj Upitnika samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih (SRDP-2007). *Kriminologija i socijalna integracija*, 17(1), 1-11.
- Sampson, R.J. i Laub, J.H. (1993). *Crime in the making: Pathways and turning points through life*. Cambridge: Harvard University Press.
- Snyder, J. (2004). Reinforcement and coercion mechanisms in the development of antisocial behavior: Peer relationship. U: J.B. Reid, G.R. Patterson i J. Snyder (Ur.), *Antisocial behavior in children and adolescents: A developmental analysis and model for interventions* (str. 101-122). Washington: APA.
- Stattin, H. i Kerr, M. (2000). Parental monitoring: A reinterpretation. *Child Development*, 71, 1072-1085.
- Stolzenberg, G.L. i D'Alessio, S.J. (2008). Co-offending and age-crime curve. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 45(1), 65-86.
- Sullivan, C.J. (2006). Early adolescent delinquency: Assessing the role of childhood problems, family environment, and peer pressure. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(4), 291-313.
- Šincek, D. i Ajduković, M. (u tisku). Razlike među mladićima s ranim i kasnim javljanjem društveno neprihvatljivoga ponašanja. *Društvena istraživanja*.

- Teplin, L.A., Abram, K.M., McClelland, G.M., Dulcan, M.K. i Mericle, A.A. (2002). Psychiatric disorders in youth in juvenile detention. *Archives of General Psychiatry*, 59(12), 1133-1143.
- Thornberry, T.P. (2005). Explaining multiple patterns of offending across the life-course and across generations. *The ANNALS of American Academy of Political and Social Science*, 602, 156-195.
- Van Leeuwen, K.G., Mervielde, I., Braet, C. i Bosmans, G. (2006). Child personality and parental behavior as moderators of problem behavior. U: A. Blokland i P. Nieuwbeerta (Ur.), *Developmental and life course studies in delinquency and crime: A review of contemporary Dutch research* (str. 163-191). The Hague: Bju Legal Publishers.
- Vitaro, F., Brendgen, M. i Tremblay, R.E. (2000). Influence of deviant friends on delinquency: Searching for moderator variables. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 28(4), 313-325.
- Warr, M. (2002). *Companions in crime: The social aspect of criminal conduct*. New York: Cambridge University Press.

Contribution of the Perception of Parental Behavior, Riskiness of Siblings and Peers and Internalized Problems to Socially Unacceptable Behavior of Male Adolescents

Abstract

The age of onset is one of the most important predictors of the development of risky and socially unacceptable behavior. It is the basis of the taxonomy that differentiates early and late starters. The aim of this research was to determine the contributions of different risk factors to socially unacceptable behavior in adolescent groups with different levels and ages of onsets of that behavior. Risk factors are riskiness of siblings, parents' behavior, internalizing problems, peer's characteristics (perception of their riskiness and peer influence) and academic achievement. This research included 661 male adolescents, high school students in third and fourth grades. They were divided into three groups: a group with a low level of the socially unacceptable behavior ($N=227$); a late-starter ($N=231$) and an early-starter group ($N=203$). The predictors are best in explaining the socially unacceptable behavior in the early-starter group. Internalizing problems, especially thinking problems, and peer's riskiness and peer influence were significant contributors. Contrary to previous studies, the perception of parental behavior contributed purely to the explaining of the socially unacceptable behavior.

Keywords: socially unacceptable behavior, risk factors, male adolescents, early- and late-starters

Primljeno: 02.02.2011.

Prilog I. Tablica interkorelacija među prediktorima i korelacija prediktorima s pojedinim kriterijima za skupinu bez društveno neprihvatljivog ponašanja

	PREDIKTORI										KRITERIJI						
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1	-	-.04	-.04	-.07	-.05	-.04	-.08	-.08	-.05	.03	-.05	-.08	.05	-.01	.06	.10	-.04
2		-	-.03	-.03	.04	-.05	-.04	-.04	-.01	-.03	-.05	-.11	-.11	-.08	-.10	-.02	-.02
3			-	.76**	.61**	.68**	.89**	.13	.26**	-.08	.23**	.37**	-.03	.03	-.04	-.10	-.05
4				-	.58**	.66**	.75**	.14*	.26**	.05	.26**	.37**	-.06	.06	-.08	-.14*	-.06
5					-	.51**	.64**	.15*	.23**	.02	.32**	.42**	.09	.09	.09	-.05	-.04
6						-	.70**	.20**	.25**	.04	.24**	.40**	.12	.11	.11	.00	.03
7							-	.16*	.28**	-.09	.31**	.47**	.00	.03	.00	-.06	.02
8								-	.83**	.16*	.23**	.06	.07	.18**	-.01	-.08	.05
9									-	.26**	.31**	.11	-.02	.07	-.07	-.07	.16*
10										-	.03	-.02	.07	.06	.03	.06	.10
11											-	.52**	.18**	.19**	.15*	-.04	.05
12												-	.34**	.28**	.28**	.06	.14*

PREDIKTORI			KRITERIJI		
1 – Broj ponavljanih razreda	7 – Samodestruktivnost	13 – Ukupan rezultat na SRDP-2007			
2 – Rizičnost braće	8 – Negativno roditeljstvo – majka	14 – Prekršajna i lakša delinkventa pon.			
3 – Anksioznost/depresija	9 – Negativno roditeljstvo – otac	15 – Nepoželjna normativna pon.			
4 – Somatski problemi	10 – Popustljivost-majka	16 – Zloupotreba droge			
5 – Problemi mišljenja	11 – Percepcija rizičnosti vršnjaka	17 – Nasilničko pon. u bliskim odnosima			
6 – Problemi pozornosti	12 – Vršnjački utjecaj	18 – Teža krađa. provala. razbojništvo			

* $p < .05$, ** $p < .01$.

Prilog II. Tablica interkorelacija među prediktorima i korelacija prediktorima s pojedinim kriterijima za skupinu s kasnim javljanjem društveno neprihvatljivog ponašanja

	PREDIKTORI										KRITERIJI							
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1	-	.11	-.04	.00	.00	-.02	.02	-.06	-.04	.09	.05	.10	.16*	-.03	.10	.36**	-.06	.04
2		-	.15*	.14*	.10	.03	.08	.06	.04	.06	.16*	.20**	.23**	.21**	.13	-.03	.30**	.07
3			-	.58**	.45**	.49**	.80**	.29**	.26**	.08	.24**	.25**	.17*	.03	.01	.10	.21**	.19**
4				-	.42**	.51**	.55**	.25**	.20*	.04	.13	.26**	.12	.04	-.01	.08	.10	.14*
5					-	.39**	.37**	.17*	.22**	.08	.35**	.24**	.31**	.16*	.22**	.17*	.17*	.26**
6						-	.46**	.28**	.24**	.10	.29**	.25**	.20**	.16*	.17*	.11	.06	.04
7							-	.34**	.36**	.06	.25**	.35**	.17*	.04	.03	.10	.20**	.17*
8								-	.82**	-.04	.10	.17*	.12	.14	.08	-.04	.12	.02
9									-	.01	.13	.19*	.17*	.16*	.09	-.10	.27**	.15
10										-	.12	.16*	.12	.11	.10	-.02	.17*	.01
11											-	.43**	.48**	.46**	.29**	.18*	.18*	.15*
12												-	.36**	.35**	.25**	.05	.22**	.14*

PREDIKTORI			KRITERIJI		
1 – Broj ponavljanih razreda	7 – Samodestruktivnost	13 – Ukupan rezultat na SRDP-2007			
2 – Rizičnost braće	8 – Negativno roditeljstvo – majka	14 – Prekršajna i lakša delinkventa pon.			
3 – Anksioznost/depresija	9 – Negativno roditeljstvo – otac	15 – Nepoželjna normativna pon.			
4 – Somatski problemi	10 – Popustljivost-majka	16 – Zloupotreba droge			
5 – Problemi mišljenja	11 – Percepcija rizičnosti vršnjaka	17 – Nasilničko pon. u bliskim odnosima			
6 – Problemi pozornosti	12 – Vršnjački utjecaj	18 – Teža krađa. provala. razbojništvo			

* $p < .05$, ** $p < .01$.

Prilog III. *Tablica interkorelacija među prediktorima i korelacija prediktorima s pojedinim kriterijima za skupinu s ranim javljanjem društveno neprihvatljivog ponašanja*

PREDIKTORI										KRITERIJI								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	
1	-	.07	-.05	-.10	-.11	.07	-.01	-.13	-.17*	-.02	.01	.04	.17*	.10	.13	.20**	.02	.19**
2		-	-.06	-.06	-.09	-.05	-.07	.03	.11	.01	.03	.00	.09	.09	.04	.14*	-.04	.08
3			-	.57**	.55**	.54**	.80**	.22**	.26**	.11	.26**	.28**	.14*	.08	.05	.09	.28**	.05
4				-	.40**	.45**	.60**	.31**	.24**	.09	.19**	.32**	.11	.06	-.04	.02	.20**	.12
5					-	.44**	.56**	.29**	.23**	.10	.30**	.28**	.38**	.29**	.26**	.26**	.42**	.21**
6						-	.55**	.18*	.22**	.26**	.31**	.34**	.19**	.18**	.17**	.12	.14*	.12
7							-	.31**	.28**	.12	.37**	.45**	.37**	.24**	.15*	.23**	.44**	.34**
8								-	.78**	.02	.24**	.19**	.16*	.08	.01	.04	.23**	.20**
9									-	.06	.30**	.14	.20**	.18*	.06	.10	.20**	.16*
10										-	.16*	.22**	.18**	.15*	.16*	.11	.15*	.15*
11											-	.55**	.60**	.64**	.44**	.43**	.28**	.40**
12												-	.54**	.44**	.26**	.38**	.42**	.46**

PREDIKTORI			KRITERIJI		
1 – Broj ponavljanih razreda	7 – Samodestruktivnost	13 – Ukupan rezultat na SRDP-2007			
2 – Rizičnost braće	8 – Negativno roditeljstvo – majka	14 – Prekršajna i lakša delinkventa pon.			
3 – Anksioznost/depresija	9 – Negativno roditeljstvo – otac	15 – Nepoželjna normativna pon.			
4 – Somatski problemi	10 – Popustljivost-majka	16 – Zloupotreba droge			
5 – Problemi mišljenja	11 – Percepcija rizičnosti vršnjaka	17 – Nasilničko pon. u bliskim odnosima			
6 – Problemi pozornosti	12 – Vršnjački utjecaj	18 – Teža krađa, provala, razbojništvo			

* $p < .05$, ** $p < .01$.